

VIRO Amplissimo atque Celeberrimo;

**D^N. MAG. HENRICO
HASSEL.**

In illustri ad Auram Lyceo Eloquentiæ Professori
Consummatissimo, atque Consistorii ibidem
Adfessori gravissimo.

MÆCENATI MAGNO.

*Velut rutilans Phœbus suos extendit radios tam ad
Casas humillimas salebrasque, quam ad cacumina
montium & superbiora loca; ita etiam literarum
cultoribus & eorum musis quasi lumen accenditur,
& mutuatur ab his, qui siderum instar collustrant
orbem literatum. Diligenter expendens, cujus bocce li-
num Titulo radians facturus, ut par mihi contigat sors,
in animum induxi, opellam hanc ad Cleantbis lucer-
nam etsi non lucubratam, Ei consecrandam, Cujus no-
men fert Arbos, quam heic vacillanti aggressus sum
delineare penicillo; proposito licet maxime audaci,
penic.*

benignitas, quæ polles, Vir longe Celeberrime, jucun-
dissima, stimulos addidit. Lumen nacta est opella,
sat video magnum, & suspicor fore, ut ferti-
lis sit meus quoque orbis rore Tui favoris, si duntaxat
sereno, ut soles, vultu, excipias munusculum le-
vidense hocce meum; Quod ut eveniat, tremulo li-
cet gradu & titubanti pede, sed pectore fiducia &
devotione pleno, propius ad Aram favoris Tui accedo,
humillime rogans, digneris primitias pingui Minerva
elaboratas, consecratasque, æqui bonique consulere, me-
que largissimo Tui favoris nectare beare satiareque. Me-
um de cetero erit, votis calidissimis & ardentissimis
suspiriis supremum Numen movere implorareque, ut omni-
gena Te mactet felicitate, cujus in his terris sis ca-
pax & ipse Tibimet exoptes. Vivas igitur Vir Amplis-
sime atque Celeberrime diu felix & Iospes. Vivas Reipubli-
cæ fulcrum desideratissimum! Vivas Choro Eruditorum or-
mentum exoptatissimum! Vivas splendidissimæ Tuae fa-
miliæ solatium & delictum suavissimum! Vivas Musis
Aurais h. e. clientibus Tuis Promotor & Patronus
benignissimus! Vivas ad Nestoreos annos; &
dum jussu Summi Arbitri occasum Tuum cana ætas
venturaque juvenus dolebunt, Vivas Rutilans sidus
in beatorum cælis, fructus virtutum Tuarum persen-
tians uberrimos, ceu vovet

AMPLISSIMI atque CELEBERRIMI
NOMINIS TUI

Cliens & cultor humillimus
CAROLUS DIDRIC RAHSE

Kongl. Maj:ts
Tro, Tjenare och Capitain wid Österbotns
Infanterie Regemente/
Samt Riddare af Kongl. Svärds Orden,
Wälborne Herren/

Herr JOHAN
RAHSE,

Min Huldaste Fader.

Endra icke / Huldaste Fader / at jag / som
Enapt lefwat så många minuter, at icke
flera Edra godhets och ömhets prof
möta min estertäncka / stannar uti de största
håpnads och wördnads fulla rörelser / hwilka en
staplande tunga ej gitter uttrycka. I mitt in-
nersta saknas wäl ej / hwad en lycklig / lydig
och ödmjuk Son bör hysa ; men då jag nu
äger tilfälle at offenteligen å daga lägga min
barnsliga tillförsicht och erkänsamhet / finner
jag dock min förmåga wara alt för swag / at
göra min innerliga böjelse följe / som är / at wela
wår

wärdigt nog beprisa Mine Huldaste Föräldras
godhet.

Uptagen dock/ jag beder/ Huldaste Förä-
drar/ (ehuru tolken sina ord wärdigt nog ej
gitter utföra/) dessa få och ohöfsade blad/
hwarå jag teknat wårt Swenska Hasel-tråds
margehanda nyttor/ såsom en ringa frukt
och Rånka af Eder friskostighet och omsorg
för min wälfärd. Unsen denna förstling/ som
jag har äbran/ Mine Huldaste Föräldrar/ i
ödmjuk Sonlig förtröstan at upofra/ med wanlig
ynnest; samt hugnen mig ästwen framdeles med
samma ömhet och hulda wärd/ hwar med I hit-
tills behagat omfatta mig och mine Kiäre Syskon/
då jag och hoppas/ at Aldren/ och/ kan hända/
en mildare lycka/ skola hembära Eder mog-
nare fructer. Mitt innerliga beqär skall i
medlertid til Himmelen oastäteligen blifwa/ det
Allmagten tänkes gjöra/ mine Huldaste För-
äldrars dagar långa och ljufliga, samt bekröna
dem med all andelig och lekamlig sällhet och
wältrefnad. Jag framlestwer i diupaste wörd-
nad til mitt yttersta/

Min Huldaste Faders

Ödmjuk & lydige Son
CARL DIDRIC RAHSE.

Erono Låndsman /
Sögwålaktad

Herr JOHAN
BÆCK,

Min Högårade Farbror.

Commissarien och Erono-
Låndsman
Sögwålaktad

Herr ZACHA-
RIAS BÆCH,

Min Högårade Swåger.

Jungsta börden utaf alla,
Som wår jord uppå sig
bår,
Otacksammer menska år:
Otack största last wi kalla;
Ej i alla sina da'ar
Hwar man för en sådan ryser;
Men den tacksam sinne hysar,
Han sitt lof af alla ta'r.

* * * * *
Når min løf de börjat spricka
Och utbreda några blad,
Otacksam i hög're grad
Skulle jag mig då wist sticka,
Om dett af mig bleswe spordt,
At jag mina Fränder kára
Ej upofrat tack och ára,
Som så mycket godt mig gjordt.

Uptag' derfor' mildt de blader,
Som min spåda ungdoms wår
Burit fram i detta år;
Då jag mig och dessa rader
Sål och lycklig skatta tór'.
Gåfwan är wål ringa stycke:
Amnet är doch wårdt wårt
tycke,
Som det allmänt winna bör.

* * * * *
At Er Himlen och månd' sända,
Tusend sällhet med rikt mått,
Fullt af Himmelskt, Jordiskt godt;
Och alt ondt från Eder wända,
Erognå böner wara skall;
Jämte det jag wil hembära
Eder städse tack och ára,
Els jag låg's i grafwen fall.

CARL DIDRIC RAHSE,

In
Διαγραφὴν τῆς Χόρυλας
Oecomice adumbratam

Viri Juvenis

CAROLI DIDRICI RAHSE,

Morum, ac literarum cultu amabilis, conspicui,

FLegans. In. Lucem. Prodis. Sylvestris. Corylus.
Quasi. Effes. Juglandis. Arboris. Ramis. Induta.
Obvius. Est. In. Oeconomia. Et. Medicina. Tuus.
Insignis. In. Artibusque. Manuariis. Usus.
Has. Prærogativas. Opimas. Delineare. Coryli.
Placuit. Voluit. Debuit. Rahse.
Suas. De. Coryli. Usu. Edens. Primitias.
Ipsa. Pictura. Prodit. Pictoris. Fauſtas. Naturæ. Dotes.
Felicesque. In. Oeconomia. Progressus.
More. Romano. Commendans.
Quæſtuofam. Avellanæ. Nucis. Culturam.
Lento. Gradu. Maturat. Ad. Pindum.
Aspirent. Superi. Bellissimis. Cœptis.
Ut. Bonis. Avibus. Susceptum. Iter.
Lætis. Auspiciis. Ineat.
Lætioribus. Procedat.
Lætissimis. Exeat.
Ita.

currenti calamo ludens
adplaudere voluit.

D. E. HÖGMAN.

Phil. Mag. & V. D. M.

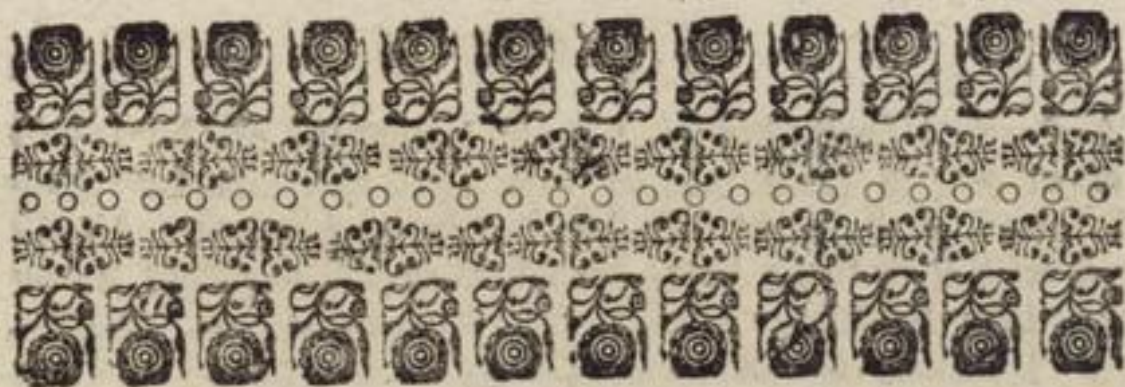
Min Herre!

Stanande ting til et Rikets wälgång, flor och anseende är ofelbart det; enär Inbyggare i et Samhälle tästewis söka at fullgjöra den plikt och skyldighet Fosterlandet äskar. Mitt innersta intages af en besynnerlig sågnad öfwer det minsta synd i Naturlens rike; och hwar bloddräppa spritter af glädje i mina ådrar, enär jag anten hör eller ser något nytt wara på ban, hwaras wår Hushållning kan hämta någon hjälpreda och nytta; Den wänskap, som under wår sammanworo och emellan bliswit träffad, lämnar mig och nu et önskeligt tilfälle, at betyga denna min innersta glädje rörelse, då J, min Herre, för Allmänhetens ögon nu framten Eder wackra Oeconomiska beskrifning om wår Swenska Hapel: wacker ämne för en wärdig Upphöfsman, Et ämne, som ädaga lägger et ojäfsachtigt bewis om Min Herres grundeliga insicht i Hushållskänsten. Ut med mycket lof astago, Min Herre, Edra öfriga wackra egenstaper och fördelar: Kunde jag wäl så mycket mera dertil hafwa godt skäl, som jag flera gånger haft tilfälle at wara deraf et så wäl åsyna som åhöra witne, men som Eder dygd syns på lägga mig tystnad, så lämnar jag det at andra opartiske, hwilket wår wänskap och mera billigar. Den stora werlds Monarchen, hwaras fruktan har städje uti Edra wisdoms framsteg warit Edert kåraste ögnamål, ware och förblifwe framdeles Min Herres osparda mödos och Årbara förhatwandes rika Belönare. Önskes af en

enshet om de hvar
af hvar en
D. B. HÖGMAN
P. G. V. & V. G. M.

frogen wän
JOHAN WEGELIUS.
V. D. M.

Företal,

Någen är / som aldrig så litet hugsat sig om i Oeconomie eller Hushålls wettenskapen, som icke kan skänja, at en samlad kunskap om hwar och en wäxts, Diurs och Stenarts nyttor och egenskaper, som i ett Land och Rike finnes, tilskyndar allmänheten, samt hwar och en enskild, en märklig bättnad: Af en sådan inbärgad kunskap kan man först rådt pröfwa, hwad ett Rikets Underfåtare sielfwa kunna åwänta komma, hwad brister och hwad bör utifrån hämtas; och är följakteligen ostridigt en sådan kunnist både nödig och nyttig. Men som en fullständig underrättelse och beskrifning på hwarje orts, tråds, diurs, fogels, stenarts ic. bestaffenhet och margfaldiga nytta ej står at förwäntas af en enda Persons rön och erfarenhet, så är ej under, at man under utesorstande wid någondera af dessa omtalte slags egenskaper och nyttor, ofta ej får låta falla sig mödosamt, at genom ögna flera Auctorer, som antingen hwar för sig skrifwit i samma ämne, eller annors tillfälligtwis kunnat komma at tala derom; Swilket som det ofta söder både möda och ledsna af sig; i synnerhet, om saken anten synes wara af föga värde, eller at man ofta länge påfångt letar efter en eller annan omständighet hos de

21

Aucto-

Auctorer, i hwilka den ej står at igenfinnas, och det i brist af ett godt så kallat memoria localis, ehwarest eller hos hwilken man till äfwen tyrs sedt den antecknad, samt efter det äfwen ofta skulle kunna falla, åtminstone en del af enskilda Personer, både kostsam och swårt, tör hända omöijeligit, at göra sig en samling af alla sådane böcker; så har jag tilltrödt mig ej sela i min plikt och skyldighet, som är at efter mitt ringa pund och förmåga gagna mitt Fädernesland, endr jag härmedelst under namn af ett Academiskt försök, företagit mig at samla de tankar, de rön och berättelser, som af flere wittre och Widfrågade män å sina ställen äro behörigen tecknade, rörande vårt Swenska Häfelträd; samt det lilla jag sielf derwid hast tillfälle at märcka: på det den Gunstige Läsaren, utan at giswa sig möda at sielf upslå och genomse flera böcker i detta ämne, kan här ej allenast inom dessa så blad hafwa för ögonen det förnämliga, som angår vår Häfel; utan äfwen, om så påsodras, så anwising till de Auctorer, som, kan hända, något mera utfört en och annan omständighet, den wi at undwika widlyftighet, oaktadt kort, dock i vårt tycke, tydeligen och fullständigigt affhandlat. Swad en dylik de öfriga våra Swenska Träns beskrifning, såsom öfwertråffande mine swaga wilckor, anbelangar, temnar jag andra af mitt Stånd at fullfölja; smickrandes mig i öfrigt dermed, at den Gunstige Läsaren icke desto mindre håller detta til godo, samt gynnar min nit-sulla och menlösa affigt med sin mildrande uttydning och blida samt owälduga omdöme; i tillförigt hwaraf jag nu och genast försogar mig til sielfwa saken.

S. I.

Corylus, (*Avellana*) *stipulis ovatis obtusis*. Linn. Fl. p. 873.
Hort Cliff. 448. *Corylus Sylvestris*. Baub. pin. 218. *Avellana nux Sylvestris*. Fuchs Hist. 398. På Swenska Häfel, På
Finska

Finska *Palkinapuu*, *Sarapuu*; på Tyska *Haselnuß*; på En-
 gelska *Hazel* eller *Hazelnut*; på Franska *Noisetier*; Är ett tåms-
 meligen fast och segt träd, bär breda blad och wakra qwistlar,
 hwilka ligga liksom hwarstals på hwarandra, framalsirat om
 hösten i Augusto eller Septembri, alt efter Climatets lynne,
 en begärlig nött-frukt, innom hwilkens hårda skal ligger för-
 borgad en läcker och wälsmaklig kärna. Af detta gifwes wäl
 flere så kallade varieteter, i synnerhet hos Utlänningen; men
 wi gå dem förbi, och sysselsätta oss endast denna gången med
 den, som finnes wild hos oss i våra skogsbackar och parc-
 ker, såsom den, hwilken är bäst wahn wid Climatet, och minst
 finkog. Den samma växer öfweralt i största delen af Ewea
 Rike och Finland, undantagandes de norra orter deraf,
 hwarest den ej ännu sielsmant welat infinna sig; så berättar
 Herr Boding i sin *Ängermanna Hushållning* p. 13. at den är
 ganska sällsynt i Nordland, och finnes endast på ett ställe der
 norden skogen; sammaledes växer den icke wildt i Österbottn;
 dock hafwa försök wist, at den äfwen der trifs ganska wäl
 och des frukt kan ernå en fullkommelig mognad, allenast des
 cultiverande derstädes skulle komma i gång. I Småland,
 Öland och Gotland samt på Åland växer detta träd till
 största ymnighet, skolandes Malmö Boerne enligt Herr Arch.
 och Ridd. Linnæi berättelse i des *Skånska Resa* p. 201.
 til Halland utskippa hela Skiepsladningar af nötter. Som-
 ligstädes i Riket skattas til Kronan för nött-skog, til Exem-
 pel, af Ålänningen; som Herr Mag. Ternström i des
Disp. de Åland p. 63. berättar, at den ena derstädes tar
 der pant af den andra; til Exempel en *Silfsskied*, tolf dr.
 plåt ic. at nöttren ej skola afpläckas förän på wiß dag, ef-
 ter de skola utgjöra skatt för dem. Den som då i otid o-
 roar nöttskogen, mister sin pant: På Öland skall dett wid
 straff til gjörandes wara förbudt at hämta nötter af träden

förän Bartholomæi dag är förbi, jämsför Herr Arch. och Ridd. Linnæi Ölands Resa p. 63. Hasel trädet växer så wäl i daldet som på höglanta ställen, cultiveras lätteligen både genom nötter och tekningar, spriddandes sig des rötter icke särdeles widt omkring, håller til godo så wäl en mager som fet jordmon, fast den håldre utwälfet den sednare; men uti tjärre och sumpig jord trifs den icke; des naturliga läge är i måslupen fet sten-ör, jämsför Herr Baron C. W. Cederhielms tal om wilda tråns planteringar i Swea Rijke; framallstrandet så wäl des små buskar, fast de understundom, alt efter jordmon, ej äro fulla 3. qvarter höga, som des större buskar och trån, en mogen frukt, se Linn. Ölands Resa p. 105, 59. Haseln är ock der. synnerlig, at den bland våra Swenska och Finska växter är den första, som om wären framwisar sin blomma. hwilket den gör en god tid förut, innan den slår ut sina löf, på det at han-blomstren må hastoa så mycket bättre frihet, at sprida deras miöl på Hon-blomstren. Hwad om detta trädets cultivrande och margfaldiga myttor är at omsörmåla, så warda de den Günstige Läsaren här nedanfö-
re föreständigade, hwar wid wi dock tagit of den friheten, til bibehållande af en någorlunda ordning, at föra dem under wiisa ofdelningar, förmodandes at den Günstige Läsaren, mera lämnar sin upmärksamhet at sielfra saken, än til den na af of efter egen godtycko försattade indelning. De äro följande, nämligen:

(a) Om Hasel trädets cultivrande:

Ne man sinnad at updraga Hasel skog genom nötter, så försares dermed sålunda: Nöttern, som til usåde nyttjas, togas wäl mogna och utwälda af ett ungt och trefligt träd; kan man af någon händelse komma öfwer sådana, som mös-
sen

fen i skogen samlat och fört i deras gjömmor til vintersöda, så äro de de bästa af alla; ty erfarenheten har wilst, at de aldrig samla andra, än dem, som äro wäl mogna och utwalda, och draga aldrig til sina samlingar sådana, hwari finnes maskar, eller som annors äro odugliga. För hwilka (sedan de äro samlade, som bör ske samma höst, annors komma de ej gärna up, och förut från öfwerflödigt fuktighet torckade,) tillredes i slutet af Sept mber månad en sand bänck, hwilken betäckes med et hwarj nötter, och derpå äter sand, och så vidare hwarjstals, tills man har betäckt alla nötterna, hwilka sedermera således håles öfwer vintern uti et tørt rum, dock noga tillseendes, at mös ej komma til dem; emedan de äro ganska snåla på desse: När det nu börjar lida til sänings tiden, och kölden är mäst förbi, utås de, alt som wäderleken tillåter, antingen uti April eller Maji Månad, på sängar, som äro wäl tillagade och ansade, bestående af en fet och god, eller ock med mustig mylla ueblandad sand-ocktig jordmon, uti sina dertil gjorda färor wid på 4. tvårfinger diupt, och 3. a 4. tvårfinger emellan hwarj nöt, samt betäckes af den nästa färens mull. Sedermera wätnas de torsteligen samt håles noga fria för ogräs, då de ock snart taga til i rot och wårt, och kunna sedermera utplanteras och användas til mångfalt behof, hwarom bättre fram skal ordas. Hvad wid detta rådets utöfverande genom rötter anbelanga, at de utskäts och späda telningar, som wädet mäst ärligen från roten utslår, så i act wäges samma, som hos alla träan wid deras omsätande och planterande är gemensamt, nemligen: at utplanterandet bör företagas anten om wären, sedan trälen gädt ut jorden eller om hösten, sedan löfwen offallit, då man, sedan buskan är warsamt uttagen, skiljer alla upundna telningar från hwarandra, så lagande, at wid hwar och en lämnas tillräckelig root, affstärandes vidare något at de öfwerflödiga små och

och fina fibrer som sitta wid roten, tillika med stelfwa hjertrö-
ten, som går perpendiculairt ned; ty erfarenheten wisar, at
frukt träen, som så behålla hjertröten, aldrig bära så ymnog
och god frukt, som de hwilka mist den samma; skulle trädet ej
strart komma at blifwa nedfatt, sedan det blifwit uptagit; utan
tör hända, får ligga några dagar innan utesätningen företages;
så bör man dock så laga, at rötterna ej ligga bara up i da-
gen, utan blifwa med jord öfverhölgda och sedan wid utplan-
terningen tilse, at god mull blifwer wäl fastad på rötterna, samt
jorden i dem wäl inskafad och tillrampad; Finnet man någon
varietet af Hågel, som har utwalda nötter, eller är annors
mycket skön, så fortplantas den bäst genom afläggningar på
wanligt sätt; ty man är ej wis på, at genom nötters sättande
så ett så utwaldt träd, som det, hwaras nötterna tages; men ge-
nom nedlagda qwistar eller afläggningar är man säkrast at er-
hålla samma.

(B) Om Hågelens margfaldiga nytta i Oeco-
nomiska eller Hushålls mål i gemen.

Uldenstund Hågel trädet låter wäl plantera, pussa och da-
na sig, så kunna Hus-Hållare med fördel utplantera och up-
draga det til Espalier och Håckar i trä- och Kryddgårdar,
samt åfwen omkring åker och ång, endast Håcken der rätt an-
lägges, antingen på jordwallar eller på slåta marcken, så at i
denna sednare händelsen diken göres på hwardera sida om
håcken, at desto bättre underhjelpa den samma, til at uteslänga
boskapen, hwartil Trågårdsmästare, så in- som utom-lands,
wäl weta, at bruka Hågel trädet. Se Herr Arch. och Kidd.
Linn. Skånska Resa p. 282. Prof. Kalms norr. Americanska
Resa T. 1. p. 162. Hwilket trä, då det blir tilböriligen an-
sat, slår sig samman til en så stark och tät lefwandes gårdes-
gård,

gård, at intet Kreatur kan den igenom tränga, härandes derjämte, mycken frukt, och gifwer således sina planterare mycken vinning för använd möda; såmsför Herr Mag. Högmans Disp. Om trån til Häckar och des owälduga tanckar om Häck planteringen, samt de der citerade Auctorer. Huruvida Häseln är skadelig för gräs wårten på ångar, kan inhämtas af Herr Arch. och Ridd. Linn. Olänfka Resa p. 253. hwarest ordet så lyda: „ Der Häseln växer lagom tätt och lagom, runt såg mandes härligaste gräs, at man klart häraf kunde sluta,„ dett Häseln ingalunda förbränner gräset: men hwarest sålten,„ emellan Häsel buskarna wore mycket stora, der war det gräset,„ smådt, som intet ägde Häsel skuggan: Herr Baron Brauners,„ tanckar här om lyder i des åter och ångskötsel 2. Cap. 6. S. om betes hagar sålunda: Det tredie slaget af löstrån, som,„ en landtman kan updraga i sina hagar, är Häsel i backar,„ ne. Dett är wist at gräs wårten hindras af Häsel buskens,„ skugga; men den är rått grundet til Skogens tilwårt; ty,„ i Häsel busken får Ollonet falla stift för all åkomma och stiu,„ ta rakt up til wacker och frodig stam. Jag har siels sedt, at i,„ skuggan under Häsel buskarna har stått den härligaste gräs wårt både til den råthet och längd, som en någonsin kan önska; i synnerhet har jag märkt, at *Dactylis glomerata*. *Poa nemoralis* och *Melampyrum pratense* oförlifneligen wäl trivits ther under, hwilka för boskap äro den aldrabegärligaste föda; ja, jag har flera gånger blifwit warse, at *Avena pratensis*, som annors merendes hållt växer på torra öppna backar, alt för giärna tagit til godo boställe under och emellan Häselbuskarna, och der stått hel frodig. Om Häsel nötter warda utsädde i swedje land, så upriinner deraf en härlig Häsel skog, hwilken gifwer ett hymnog lösbrott, tienligt til oder för all boskap ända til hästen, Herr Baron Brauners skogsk: p. 116. wore förden skull nyttigt, at Landtmån, så til detta befof, som annan deraf flytande förmon

man wille winlägga sig derom; ty detta trädets art och natur är så-
dan, at nästan ju mera det agas, ju bättre och frodigare wa-
rer det. Men om man wil utrota det, så afhugges det par al-
nar oswan för roten: men stier afhuggningen när wid roten så
uppskiuta nya skott och telningar.

Swin kunna ock, der nöd-skog är, hafwa sitt rikeliga un-
derhåll, hwilket kan skönjas af de många på Dland befintliga
wildswin, som skola deras ärligen blifwa seta. Rosensten l. c.
Det skulle fördenksull löna mödan at updraga Hasel skog,
ehwarest man kunde wara sinnad at inrätta någon haga för
Swin-Kreatur; Brauner l. c. p. 56.

Torkad sönderskött Haselknopp bland annan föda åt hönsen
gifwen, skal ansenligen bidra till, at de begynna at
wärpa bras. Jämsför Herr Bojes försarne Landt-Hushållning
c. 37. p. 313.

Landtmän på Gottland påstå, at gröna färsta Hasel tel-
ningar förwara uteröskad säd och midhl från at blifwa
ornad, om de i hingarne satte blifwa. Herr Arch. Linn.
Bl. Resa 307.

Hasel löfwen rutna snart, och gibba Gråswallen; blif-
wa de i hop samlade, sedan de om hösten affallit, och så i
hop-brinna samt rutna, så äro de den bästa gödsel, at läg-
ga kring och oswan på rötterna af unga trån, som utplante-
ras; emedan de hwarcken bränna eller röta och följakteligen
ingen skada förorsaka, som annan obrunnen dyngia gör, när
den kommer at röra wid rötterna. Jäms Herr Prof.
Trotz. anm. l. c. Samma fördel kan man ock hafwa af
alla andra löfstrån, om deras löf blifwa på sätt, som för-
målt är, brukade. Lifale

Sålledes är askan af detta träd, så wäl som af all slags träd, en god göddsel, enär den lägges på rötterna. Är ingen lut af askan utlakad, gör den då så mycken större wårkan.

När en gammal Hasel Håck utbugges, gifwer den en myckenhet af skön wed, som Hasel alltid gör. Ellis berättar sig hafwa lärt af en Måltare, at wed af Hasel, som legat och torckat i 2. Åhrs tid, gör at malt, som med den samma måltas och rökes, blir mycket bättre och skönare, än det, hwartil man brukat wed af något annat trä. Se hans Timber tree improved. P. 1. p. 146. Wed i Wästergyllen påtändes wid Alun-wårcken syrarne med torr wed och rijs af Hasel. Samsf. Linn. Wg. N. p. 68.

Kiärnan i de aflånge nötter mognar snarare, men senare i de runda, skrifwer Lœf. pruss. p. 55.

Om dess förekommande nyttor i slögde arbeten och andra Handteringar.

Wldenstund detta träd är til sin halt tåmmeligen segt och fast, sedan det blifwit tilböriligen torr, så plåga Landtmån deras glöra risel och såll; då de betiena sig af dess smidiga grenar eller spåda skätt och telningar, sedan de förut blifwit behörigen tålgda, til bindning i deras botten; åfwenledes göres af Hasel så i Sverige som utom-lands kålstrindor och andra slags torgar.

Dessa weta och spåda telningar samman wridas ock til såten och Rygg-stycken på stolar. Lœf. pruss. p. 55.

Uti England är ganska mycket brukeligt, at deras sållskidor, innom hwilka de om nätterna hålla deras sära hjordar på åkrar

åkrarna, äro gjorde af Hasel, som blifwit flätad tilhopa nästan, som man ser källreindor wara flätade. Dese fällkedior äro ganska lätta, och kunna utan någon smårighet af en liten Gåse flyttas ifrån det ena stället til det andra på åkren, alt som man finner nödigt, at hafwa åkerstyckerna giödda. Sams. Kalms Amer. N. T. 1. p. 262. Evelyns Sitva p. 88. Ellis husb. T. 5. P. 2. p. 245. hwilken sidsa dock tagit sitt nästan ord från ord utur det citerade stället af Evelyn. Mångensstäds uti England äro ei allenast plancken och stångseln både omkring mans och ladugården gjorde af hopflätade grindar eller häckar utaf Hasel, utan ock wäggarne af labor och åtskillige andra uthus bestå afwen ofta til en stor del af så'unda ho. flätade Haselspån, då de ibland öfwerdrages på bägge sidor med leerbruk. Sams. Evelyn l. e.

Des Rijs och qwislar, som äro starcka och smidiga, bruka Landtmån til gårdesgårdars flätande, samt til rijs-knippons, byltors, hwarshanda pæckors och andra tings i hopsogande och samman bindande, i stället för widjor af biöref, enär de förut så dylikt sätt blifwa tillredde, hwartil de äro mycket tjenliga.

Tunbindare weta ock mycket wäl, hwartil Hasel trädet duger, då de deraf hämta sina band, som äro starcka och bastanta; åfwenwäl så utwälja fiskare giärna af thetta trädslag, sina metströn; Här af giöres och risskase, störat i kryddgårdar för åtter, Tursta Bönor och andra klystiwande växter; bogar och annat uti trågårdar, at efter och på dem wänja trån at wäxa i wijsa figurer. Uti England ser man mångensstädes alla stänger uti hummelgårdar endast af denna.

Swarfware och Snickare tilreda af Hasel rötter åtskilliga kårill och husgeråds saker, till ex. präktiga nattslador m. m. hwilka enär de med en tunn och lämpelig sårniga öfwer strykas, tve-
tas

kas i sågning trossa den dyrbara Skyspaddan. Jämsf. Dahlman l. c. samt Raj. Hist. Pl. p. 1380. och följ.

Uf detta tråd sås och förträffliga fimmerstänger, starka flögspolar, och skast til långskastade handskiäror och annat dylikt; det brukas ock med fördel til bögda öfverträn på slädor; ehuru det ofta nog kan wara skadligt, at finna denna dertil lämpelig växande. Jämsf. Dahlman l. c. och Brauners flögsk. p. 119.

At fästa halmen på de i England brukliga, förträffliga och ganska waraktiga halmtak betiena de sig merendels af Hasel språtar och Hasel widjor; jämsf. Ellis husb. T. 5. P. 1. p. 86. Tafen, af Engelsmännernas Höstackar bindas ock gemenligen fast med dylika Hasel språtar och krotar. Jämsf. Prof. Kalm's Amer. R. T. 1. p. 203. 212.

Målare och Bildhuggare försärdiga af detta tråd sina så kallade rit-kol til grundningar, då pinnarne förut asbarckade och behörigen tilredde i en byspipa med ler tiltäpt, brännas.

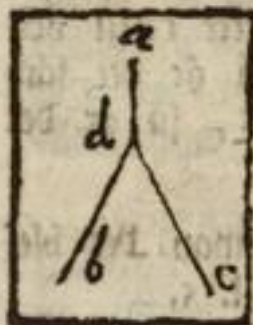
Strahlenberg berättar i sin Nord und Ost. theil von Europa und Asia p. 421. at Ryska Fruentimbren bereda af Hasel en art af härsmink, som de kalla *Surme* eller *Surma* så lunda: man tager en Hasel-nöts kärna, sticker den på et jern, bränner den under en silfver eller jern-talrik, hwaras röken eller sotet fäster sig på samma talrik. När man här af fått nog, sopar man sotet af talriken, sätter litet Säckel dertil och blandar det tilhopa, samt lägger det i en dosa, så är det järdigt. När man gör det utan tillsats af Säckel, så är det ännu bättre.

Fordom dags tilredde af dessa kål, frukt, innan det blef rönt, at Ahl-kål dertil woro tjenligare Raj. Hist. l. c.

Uf. sönderfötta. Hasel-blommor tilreda Färgare och Målare en skön gul färg, som kallas af den Schüttgelb, Bleijs gelb Loef. pruss p. 56.

I Hålland och annorstådes skola nöt-skalen brukas till färgerier, i synnerhet til svart färg. Jämf. Herr Arch. Linn. Skånska Resa p. 201. Th. Bartholinus de medicina Danorum domestica. p. 225. Gåsar plåga äfwen anställa sina lekar med nötter. Tranquillus, berättar at Keisar AUGUSTUS för at roa sig och slå sina sinnen lös, skal medelst nötters fastande hafwa förlustat sig i Gåsars sällskap.

Somlige af dem, som plåga uppsöka metaller, taga af Haselträdet en af naturen tveklifwig eller tvegrenad qwist eller Telning, dermed de tro sig lätteligen upfinna ätskilliga Malmsstref, Jämf. Raj. Hist. l. c. Äfwenledes betiena de sig af denna slag-ruta til upletande och igenfinnande af de så kallade jord-gjömmor Fen. Urnet hauta. Jämför här Herr Arch. och Ridd. Linn. Skånska Resa 160. och fl. ja somlige påstå, at man med denna skal vara i stånd, at hel wist igenfinna, hwad borttappadt är, hitta på fördolda Käll- och wassadrar, upträcka stora misgjärningsmän och dem, som begått mord m. m. Jemf. Evelyns Silva p. m. 88. Saken med Mineraliers igen letande förhåller sig sålunda: De utwälja efter någras mening, hålft för Solens upgång, merendels wid Månens tiltagande och gjärna, om så kan ske, wid Jungfru Mariæ Bebodelse tid, en telning, som ifrån en punkt delt sig i

tvånne grenar Vid. Fig. lik våra så kallade grepar, hålft af ett års skått, hwars grenar b d. och d c. varit i det nögaste lika tjocka, utan wanc och lyte, hwilka sedemera gjøres lika långa, hwardera til ungefär 3. qwarters längd, den öfriga ändan a d. afhugges til 1. qwarters längd; en tum mer eller mindre kommer ej an på.

pa. Sedan rutan således är tillredd, fattar man yppersta ändan af dessa grenar b. och c. en i hvardera handen, och det sålunda, at tiöck ändan a d. med sin punkt a. kommer at systa lodrätt ned at marcken, hwarpå man står, begynnandes sedermera medelst armbogarnes wridande up at Himmelen, at böja händerna mot kroppen, och liksom formera en cirkel, hwarmed förfares tills bakdelen af händerna stå emot hwarandra, då och storändan a. d. som i medlertid under en sådan händernas wridning böjt sig ut at, då redan systar med sin ända a. up at Himmelen. I en sådan ställning går man sedan omkring til at utforska de i jordenes buk fördolda skatter, då ock rutan, es när man kommer ehwarest. de äro, såges genast utwisa stället, medelst det at storändan a. d. med sin punkt a begynner tryckande, at systa dit at; börandes äfwen den, som går omkring med denna slag-ruta sielf, icke bära uppå sig någon Malm. Jämf. Læf. Pruss, p. 56.

At denna sorte af slag-ruta, än i dag til samma bruk hos en del af våra Finnska, men i synnerhet Österbotniska Bön-der är öfelig, har jag af Hætr Mag. Högman inhämtat, hwilka senare, nämligen Österbotniska Bön-der i brist af Habel be-tjena sig af Rönn Sorbus Linn. Fl. Sv. 435. och Hågg Pra-nus padus Linn. Fl. Sv. 431. på sätt och wis, som förmått är, hållandes i allmänhet före, at en slag-ruta af slog-Rönn skal vara den bästa; twifwels utan derföre, at sagde slog-Rönn i deras tänckar fram för andra träd-slag är af en, så wid detta behof, som annan widskieppelighet nog undrans wård kraft och helig wärckan; aldenstund de föregifwa, at Gud hafwet om detta tråds framallstring en besynnerlig omsorg. En del åter af dem, som omgäts med dessa rutor, skola påstå, enligt berörde Magisters underrättelse, at de funnit samma kraft hos Björck-trädet Betula Linn. Fl. Sv. 859. samt en del andra lösträn. Men enhälligt skola de intyga, at dessa ej mera

än en dag äro brukbara, och knapt det, om man kommer at betjena sig af dem på en het Sommar dag, så at de af Solens värkan blifwit förmycket torra; skolandes ej eller göra Reflexion wid utväljande af en sådan ruta, på de af oss förut omformälte omständigheter, som wi sagt en del förmena derwid böra i aft tagas.

Om Haselnötternas nytta til maat.

När nötterna äro rätt mogna och goda, så ätas de råa med behagelighet både af förnämre och sänre personer: de som äro af rätta slaget, samt wäl handterade tåsta nästan i behagelighet och wälsmaklighet både med Walnötter och Castanier; och ho wet om de icke vsta skulle präfereras för de bägge sistnämde, om de icke hade den vshetkan, at wara hemfödingar och de andra utländska; ty alt utländskt smakar ju altid bättre, än hwad Swenskt och Finskt är, emedan man i en så granlaga sak ej får lof, at rätta sig efter natursens egen smak.

Wåra Fruentimber upkjöpa dock om höstarna nog af dessa, då de kunna fås, och bruka at bland andra confitureer och läckra saker äfwen för främmande och andra sätta dem fram.

Engelska Fruentimber bruka dem ibland både uti Puddingar och tortor, och påstå endel, at sådana rät tillagade ej skola mycket i behagelig smak, estergifwa dem, som äro gjorda af Mandel. Jämf. Evelyns Silva p. m. 89.

Omogna nötter, som ännu äro gröna, afplockas i Frankrike och läggas in i laka äfwen som oliver, och äro en god sallat. Herr Prof. Trotzelii anm. l. c. Alt en del Stånds Personer i Sverige skola äfwen tilreda Sallat deraf på följande sätt: neml. Små omogna nötter afplockas med sina Klafar, hwilcka ha-

hastigt förwållas i rent fludande watten, hwaruti lägges några saltkorn; sedermera slås de igenom ett durckslag eller säll, at watten får afstrima, då de små nötterna, som redan lätt lösna, tagas utan möda ifrån sina klastar, så lagandes at de ej wid rensandet söndras; Skulle några gå sönder, så kastas de bort. De så förwållade rensade nötter insyltes sedermera som salt- eller win-gurckor, det är, de blifwa med lagerbärs blad inlagde, antingen i salt laka eller win åttickia, som bekant är, har Herr Mag. Högman tåkt lämna mig underrättelse om. Utwenles des brukas at inlägga och insylta mogna nötter. Herr Prof. Trotz. I. c.

När Prænestenerne fördom blefwo belägrade af Carthaginenserna och deras maat blef all, uphölo de lifwet en tid nästan allena med deka, som der wårte i stor ymnighet; hwadan och Håsel nötter blifwit kallade Prænestinæ. Se Raj. Hist. plant. p. 1379.

Wijnhandlare plåga tånga spånor af Håsel, dem de lägga i färskt grumlot wijn, hwarigenom det innom et dygn blir hel klart Jämf. Pisanellus de alimentor. facult. p. 35.

Erfarenheten har witnat, at när barn ibland kommit at äta nötterna i för stor myckenhet, hafwa de deraf lupit fahra om lifwet. Jämf. Ellis husb. T. V. P. 2. p. 144.

Uti Bohus-låhn förwara de dem sköna öfwer wintern, sålunda: man gräfwer en grop i sanden, lägger torr måsa nedst i den samma, derafwan på nötterna, hwilka öfwerhöllas twål med torr måsa alt omkring; sedan täckes de öfwer med nåfwer: på nåfwer lägges sand, och på sanden eller aldra öfwerst mulstorfwor. Sålunda förwaras de alt til Påst och utspricknings tiden, då de smaka måst så goda som mandel. Jämf. Kalms Bohus Hesa p. 235.

Om

Om Håselens egenheter / kraft och värkan/
 såsom hörande til Medicin.

Hwad Håselens nytta i Medicine angår, så är det en sak, som ej egentligen hörer til mitt gjöremål: den som ock med trygghet wil handla om en wårts nytta i hålsans skjutande och sjukdommars håsiwande, bör sielf noga försökt samma; ty lifwet och hålsan äro en för dyr skatt, at lämna på wågspel; jag wil dock, at följa plågseden, anföra en ock annan omständighet, som Medici anmärckt wid Håsel, samt de källor, hwar af jag samma tagit; men tilstår tillika upriktigt, at jag aldrig sielf haft tillfälle, at föröka de samma:

At Håselnötter äro swåra för magen at smälta, grave-
 ra hufvudet, och göra endt i bröstet, i synnerhet om den röda
 himnan på kärtan ei blifwer wäl afsträpad, innan de ätas, är
 en enhällig så de Gamlares som nyare Medicorum mening;
 och tyckes erfarenheten nog besanna, at de ej altid äro så goda
 för bröstet.

De gamla härskå nötter äro aldeles skadeliga at äta,
 ty de förordsaka hufvudvärck och mag-ref. Jämf. Med. Bri-
 tann. p. 132.

Stötta Håsel nötter koka i honung eller i miölska äro
 goda för gamal hosta; enär 1. skiedblad i sänder ofta intas
 ges. Dioscordes.

At olja, utaf nötter skal göra det samma, intygat Tra-
 gus. Jämf. Raj. Hist. l. c.

Nötskal risna med olja, som Diosc. förmåler, skall taga
 bort fläckar af barns ögon, eller göra dem swarta, föregif-
 wer Cornarius sig en och annan gång med Succès försökt.
 Håsel

Hafel-kärnor brända til aska, blandade med Biörn ister, och smorde på ställen der håren börja affalla, fäster det, och kommer det at wäxa igen. Diosc.

Watt Distilerad af färsta Hafel-nötter, hwaraf så mycket som två Drachmer drickes, hålles för ett oförlifneligit medel emot Colique och starkt bukref; se Prof. Trotz. anm. wid Herr Major Rosenstens skogsstötsel l. c.

Saften, som blifwer trykt och präsd af kärnorna igenom ett klåde eller durchslag, är tjenlig för sten passion. Camerarius.

Oljan utaf Hafel-nötter skal täsla med den af söt mandel, påstår Th. Bartholinus de medicina Danorum domestica p. 225. Om man gör sig en olja af detta trädet, per descensum, så skal den wara förträffelig emot tandvärck, fallande sot och annor värck i kroppen, enär man ofta smörjer sig dermed, hwarföre någre mena, at denna oljan är den samma, som Rulandus kallar Oleum Heraclei, och af honom så högeligen berömmes. Denna kosteliga olja brännes således: Hugg små Hafel-stubbar, torcka wäl, packa dem sedan wäl i en gryta med en klubba eller hammare, gräf en grop i jorden sått en åfwen så stor gryta der neder, lägg ett bleck uppå, med många små hål, hwälf så sedan den andra med tweden der åfwen uppå, smeta wäl til med Krukomakare eller annat ler, så at ingen rök in, eller utgår, gör en sakta eld här omkring, så flyter oljan i den nedre grytan, hwilken sedermera förwaras tills den behöfs.

Hafel-nötter hållas för besynnerligen goda emot grus och niur värck, enär de ätas på fastande maga eller straxt efter måltiden. Chomel Dict, 2. del p. 267.

§. 7.

Asom wi hafwa i föregående lagt vårt Swenska Hafsel-tråds margfalliga nyttor för en dag, samt äfwen derstädes haft tillfälle at orda om de hemtama diur, hwilkom detta tråd är nyttigt til foder och spis: så wile wi här äfwen til slut något orda om de så kallade wilda Creatur, både fyrfotade diur, foglar och Insecter, som af detta tråd hånstata sitt rika underhåll, jemte et och annat märckwärdigt.

Om Insecter äro i synnerhet, Scarabæus, Mellon-borre faun sv. 346. Cimex faun. sv. 675. Phalæna faun sv. 849. och en hopy andra såsom Coccinellæ, Chrysomelæ, Cerambyces. (det är en Cerambyx testaceus elytrorum fascia dupli albida, thorace spinoso, som upåter kärnan i rötterna och sedan genomborar skalet, Se Disp. Nox. Insect. p. 13. (Lepturnæ, Papiliones, phryganæ, Tenebriones, Ichneumones, apes och aphides m. m.

Om foglar infinna sig en hopy Passeres, samt Corvus Nötfriska faun sv. 74. nöt-wäcka, nötpacka Sitea. faun sv. 182. Nötkraka Corvus faun sv. 75. hwilka tyckas af detta trådens frucht fådt sina namn, och andre: af skogens få och boskap wete wi följande alla hålla en god nöt til gods, och samla dem i sina gjömmor i winter förvåd, såsom Skorn Sciurus faun sv. 21. Erinæus Igeskätt faun sv. 16. Mustela Hermelin faun sv. 9. Sus agrestis faun sv. 36. hwilka blifwit först af Konung Friedrich Glorwördig i åminnelse införde på Öland, samt Talpæ faun sv. 17. Mures Sulvestres faun sv. 32. och en stor mängd af andre.

En och annan af gamla Auctorer påstå, at när man bår et Års gamalt Hafelspö uti sin hand, då måste alla
ormar

ormar fly sin koss; men jag tror, det de lära laga sig undan om man ock har en annan fåpp af hward trä som hållt. Vidare säija de: om man gör en krets om honom med ett sådant spö, så måste han dö derinnom; jämf. Mentzers bih. p. 139. men härtill läres fordras en alt för stark tro, ty för mig och många andra har det ej welat lyckats på annat sätt, än at sedan man gjordt en ring kring ormen med spöet, man straxt bultar honom ihjäl.

Synnerligt är, at man på flera ställen i England wid gräfwande i jorden, funnit til några samnars diup Haseltrån och Hassel-nötter i myckenhet hel och hållna; sielswa trädet har warit svart som Ebenholtz, och kärnan i en del nötter ännu hel frisk, fast de legat i jorden flera 100. Åhr; uti andra hafwa nötterna warit oskadde, men kärnan dock borta. jämf. Plot oxfordsh. p. 163. Ellis timb. improved P. 2. p. 146.

Det står wäl uti wår Swenska Bibel 1. Mos. i B. 30. v. 37. at bland de gröna fåppar Patriarchen Jacob tog, och barckade hwita rånder på, samt lade i hoen för fåren, at dymedelst få dem at lamba honom spreklota och brokta lamb, wore äfwen fåppar af Hasel, men den både i Botanique och Orientaliska skrifter så diupt bewandrade Sahl. Dom Probsten i Uplala Doct. OL. CELSIUS har i sin Hierobot. T. 1. p. 253. med nog fasta skäl ädaga lagt, at Trädet 117, Luz, ej är Hasel, utan Mandelträ (Amygdalus); och är wår nya Swenska Bibel version här nästan den enda af Europæiske versioner, som rätt utsäter detta språket; måst alla de andra hafwa, som Swenskan här, Hasel.

Hasel har samma egenkap, som åtskilliga andra frukttrån och bär-bärande växter; nemligen, at somliga är fär
man

man des frukt eller nötter i ganska stor myckenhet; andra öfver ser man nästan intet til en enda. jag har tillförlitelig underrättelse, at år 1751. 53. 57. 58. har här omkring Åbo varit nog mycket Håsel nötter, i synnerhet at 1753. varit helt stor ymnoghet deraf; men deremot war 1755. och 1756. så ganska litet, at man näppeligen seck se några. Ut i England hafwa de det tekn, at om Håseln om wåren har en myckenhet med blommar, skal man nästa hösten derefter få en ganska ymnog sådeswärt. Jämf. Meagers Mystery af Husbandry p. 118.

Deße äro nu G. L. de tanckar och anmärkningar, rörande wårt Swenska Håsel trä, som min fringskurna tid tillåtit mig, at utur flere Auctorer i hopsamla; nyttia dem dig til fromma och bättnad, samt wid allt detta förgåt icke, at gifwa af ett trodigert hjerta,

Äran Gudi Allena.

Til Herr AUCTOREN.

A fullgjöra min innerliga böijelse: önskade jag äga en tillräckelig wåltalighet, at ådaga lägga med krad besynnerlig sågnad jag förnummit, det min Herre utarbetadt et artigt ämne, som för gode Hushållare ej torde blifwa mindre behageligt än nyttigt. Jag lyckönskar, fördensfull, Min Herre til så wakra framsteg i bokliga kånster, och skal min längtan wara fullkommen; då min Herre erhållit en heder och belöning, som til alla delar swarar emot min Herres anlagda slit och möda, framleswer med fullkomligt nöije.

MIN HERRES

L. imingo den 8. Junii 1759.

trogne wän.
J. P. BERGH.
Österbotninge.